

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ *TAXUS BACCATA L.* В САДОВО-ПАРКОВИХ ГОСПОДАРСТВАХ УКРАЇНИ

Курка Світлана Сергіївна

к.б.н., доцент

Уманський національний університет садівництва

м. Умань, Україна

svetlana9075@ukr.net

Вступ. Найбільш актуальними проблемами сьогодення являються збереження і покращення природного середовища та раціональне використання природних ресурсів. При сучасній різноманітності видів і форм декоративних деревних рослин відбір дерев для специфічних умов визначеного об'єкту зеленого будівництва стає складним завданням, вирішення якого потребує пізнання біологічних особливостей і декоративних якостей багатьох видів і форм рослин.

Впровадження нових, декоративно цінних рослин, в сучасне садово-паркове мистецтво та озеленення вуличних насаджень, які приносять велику, різносторонню користь і мають санітарно-естетичне та культурно-побутове значення є актуальним завданням сучасності. Тому, значну роль в покращенні ландшафтних територій відіграє інтродукція нових деревних та кущових рослин. Останнім часом значно розширився асортимент декоративних рослин, які широко використовуються в зеленому будівництві України. Серед них значне місце належить видам роду *Taxus L.* [1,2].

Метою дослідження є виявлення, за якими декоративними якостями та біологічними властивостями *Taxus baccata*, може бути рекомендованим для використання в паркобудівництві та озелененні

Об'єкт дослідження – біологічні та екологічні особливості *Taxus baccata L.*

Завданням дослідження передбачається встановити, на підставі біологічних і екологічних особливостей *Taxus baccata*, його придатність до використання в паркобудівництві та озелененні.

Результати та обговорення. У роді *Taxus* нараховується 8 видів, що зустрічаються в північній півкулі. З них на території України природно зростає 1 вид і культивуються 4 інтродукованих. Це тис канадський — *T. canadensis* Marsh., тис гострий або гострокінцевий — *T. cuspidata* Sieb. et Zucc., тис середній — *T. media* Rehd., (*T. cuspidata* x *T. baccata*).

Найбільш відомим і поширеним є тис ягідний, або тис європейський *Taxus baccata* – релікт третинного періоду. Вічнозелене дводомне хвойне дерево до 10 - 27 (32,5) м висотою і 150 (200) см у діаметрі. Крона в одностовбурних екземплярів широка конусоподібна або (тільки в садових форм) колоноподібна, а у багатостовбурних екземплярів дуже широка і нерівномірна, широко-верхівкова. Стовбури оточені невеликими гілками і гілочками. В умовах культури часто кущоподібна. Кора стовбура темно-бура або червонясто-коричнева, гладенька. Кора дорослих дерев яйцеподібно-циліндрична, у зв'язку з повільним ростом дуже густа. Хвоя плоска, темно-зелена зверху і ясно-зелена знизу, 1,5 - 2,5 (3,5) см довжиною і 0,2 - 0,3 см шириною. Насіння 0,6 - 0,8 см довжиною, 0,4 - 0,5 см шириною, овально-яйцеподібне, ледве приплющене, дозріває у серпні - вересні. У 1 кг 17 - 23 тис. чистих насінин [3, 4].

Природний ареал: Західна Європа (на півночі до Великобританії і Скандинавії, на півдні до Середземного моря), на сході до західних районів Білорусії й України. Ізольовано росте в горах Кавказу і Криму, в Алжирі на півночі Сирії й Ірану.

Taxus baccata є найбільш тіньовитривалою породою. З настанням теплих днів генеративні бруньки тисів швидко набухають і вже наприкінці квітня зацвітають. Незважаючи на високу тіньовитривалість, рослини, вирощувані при достатній освітленості, дають більший приріст, але менше захищені від впливу низьких температур. Рослини, висаджені в захищених місцях, після суворих зим краще зберігають свій вигляд, ніж рослини відкритих місць. Усе це свідчить про користь посадок тиса в захищених місцях.

Один з найбільших масивів *Taxus baccata* (понад 200 га) розташований в Українських Карпатах в урочищі «Князівський Двір» Коломийського держлісгоспу Івано-Франківської області.

Основними типами лісу, у яких *Taxus baccata* зустрічається у верхньогірській смузі лісового поясу, є ялицеві ліси.. У листяних лісах середньогірської смуги він виростає в букових лісах, а в приморській частині - у змішаних листяних лісах різних типів. Насадження, у яких *Taxus baccata* панує, представлені тисовими лавровишневими насадженнями [5].

Між висотою і тривалістю життя дерева існує проста залежність (при деяких обмеженнях і виключеннях): чим повільніше росте дерево, тим більша тривалість його життя. З європейських порід *Taxus baccata* росте найбільш повільно. Протягом людського життя він дає невеликий приріст, але здатний дожити до 4000 років. Найбільш старі два тиси ростуть у передгір'ї Альпійських гір. Саме найдревніше дерево в Європі – знаменитий тис Фортинґаля в Шотландії, вік якого визначили майже в 3000 років.

У культурі в Україні з XVIII ст. *Taxus baccata* росте дуже повільно, досягаючи висоти 2,5 - 3 м за 30 років. Зимостійкий, але в дуже суворі зими річні пагони підмерзають. В умовах Києва часто підмерзає однорічна хвоя, особливо у формових рослин.

Taxus baccata зростає на деградованих перегнійно-карбонатних або на бурих, слабо опідзолених лісових ґрунтах. Температурні межі не впливають на його ріст і стан. Молоді рослини *Taxus baccata* однаково розвиваються як у приморській смузі, де клімат м'який і теплий, так і у верхньогірській смузі, в умовах суворого клімату з тривалою зимою, глибоким сніговим покривом і скороченим періодом вегетації. Він вибагливий до ґрунтової родючості, середньо-вибагливий до вологості. Найбільш придатною для вирощування в садах і парках є дернова земля, торф, пісок у співвідношенні (3:2:2). *Taxus baccata* може зростати як на лужних, так і на слабокислих ґрунтах. Тоді, як *Taxus cuspidata* росте на слабо опідзолених суглинкових ґрунтах, уникає кислих і заболочених ґрунтів. *Taxus canadensis* зростає на слабокислих ґрунтах, але в культурі може

рости і на нейтральних. *Taxus media* росте найкраще на нейтральних або слабокислих ґрунтах. Менш всього вимогливий до умов вирощування, тому саме йому віддають перевагу садівники-аматори. При висаджуванні видів і форм роду *Taxus*, потрібно враховувати той факт, що при облаштуванні дренажу з битої цегли і піску шаром 20 см приживлюваність, ріст і розвиток рослин значно покращується. Дуже погано *Taxus* переносить зайву вологість ґрунту і наявність у ній важких металів та інших токсичних речовин, тому непридатний для озеленення великих міст, де явно виражене перевищення допустимих норм шкідливих викидів автотранспорту у атмосферу. Добре переносить посуху, має дуже глибокі корені і здатний добувати воду з найнижчих водоносних горизонтів. Якщо ці води містять сіль, що буває досить часто, що рослини у посуху починають жовтіти, при цьому спочатку страждає хвоя, розташована ближче до стовбура.

При посадці відстань між рослинами не залежно від виду знаходиться в межах від 0,6 до 2,5 м. Коренева шийка на рівні землі. Глибина посадки 60 - 70 см. Ґрунт: дернова земля, торф, пісок (3:2:2). У живоплоті - траншеї розміром 0,5 x 0,5 м однорядні, 0,7 x 0,7 м - дворядні. Росте повільно.

При вирощуванні у розсадниках, а також солітерних посадках в садах і парках бажано використовувати стимулятори, наприклад, "Кемиру Універсал" із розрахунку 100 г/м². Через рік, навесні, дають повне мінеральне добриво 50 - 70 г/м² нітроамофосу. За сезон поливають раз на місяць по 10 - 12 л на кожну рослину, дощування раз у 2 тижні. Розпушування молодих посадок рекомендується проводити перші 2-3 роки на глибину 10-15 см, при видаленні бур'янів і ущільненні ґрунту. У молодому віці необхідно проводити мульчування шаром до 8 см. Добре переносить стрижку і сильну обрізку при формуванні крони. При наявності сухих пагонів їх потрібно обрізати цілком, а стрижку проводити на 1/3 довжини пагона. Молоді посадки на зиму укривають торфом, шаром 5-7 см. Рослини потребують захисту від опіків. Дорослі рослини зимостійкі, а молоді узимку стають дуже тендітними і легко ламаються від снігу,

тому на зиму їх зв'язують мотузкою в один пучок, щоб не давати снігу нагромаджуватися на окремих гілках.

Захист від шкідників і хвороб полягає в обробці 1-2 % карбофосом пристовбурних кругів і крон навесні від тисової галиці. Обприскування дерев нітрофеном дасть можливість знищити тисову несправжню щитівку. Обробіток потрібно проводити до розпускання бруньок та у літній період під час масового виходу личинок (VI-VII місяці).

Розмножуються види тису як насінням, так і живцями. Найчастіше тиси цвітуть і плодоносять два роки підряд, на третій рік плодоношення не буває. Насіння дозріває восени, коли колір плода стає типовим для даного виду і злегка склоподібним, прозорим. Плід на початку має вигляд кільця, потім чашоподібний, вміщує усередині себе насіння, але не зростається з ним. Після збору насіння зберігають у прохолодному приміщенні з температурою 5-6 °С, при невисокій вологості повітря. Гарні результати дає осінній посів насіння. При весняному посіві необхідна 7-місячна стратифікація при температурі 3-5°С, після якої вони проростають через 2 місяці (нестратифіковані — через 1-3 року). Він прекрасно живцюється, причому укорінюються не тільки однорічні пагони, але і дворічні, узяті "з п'яткою". Цікаво, що живці, узяті з пагонів, що спрямовані доверху, дають кущі з компактним вертикальним ростом. А живці з горизонтальних гілок, укорінюючись, утворюють розкидисті низькі рослини. Однак, ці розходження помітні тільки в перші 100-200 років росту тиса. Непогано він розмножується відводками і щепленням.

Висновки: Широке практичне використання *Taxus baccata* базується на високій декоративності виду і його форм, оскільки він добре переносить сильну обрізку крони, що служить підставою для створення класичних бордюрів, стрижених огорож і фігурних композицій. *Taxus baccata* - найпоширеніше декоративне дерево класичного англійського саду. Зі стрижених видів створюють живоплоти і різні декоративні фігури - кулі, куби і скульптури.

Список літератури

1. Аксьонов Е. С., Аксьонова Н. А. Декоративные растения т.1. (деревья и кустарники). Изд. 2-е. исправл. Энциклопедия природы России. – М.: АБФ/АВТ. – 2000. – 560 с.
2. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Голонасінні: Довідник /М. А. Кохно, В. І. Гордієнко, Г. С. Захаренко та ін.; За ред. М. А. Кохна, С. І. Кузнецова; НАН України, Нац. бот. сад. ім. М. М. Гришка. – К.: Вища шк., 2001. – 207 с.
3. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Голосеменные. Справочное пособие /Кузнецов С. И., Чуприна П. Я., Подгорный Ю. К. И др. – Киев: Наук. думка, 1985. – 200 с.
4. Екофлора України. Том 1. Дідух Я. П., Плюта П. Г., Протопопова В. В., Єрмоленко В. М., Коротченко І. А., Каркуцієв Г. М., Бурда Р. І. /Відпов. ред. Я. П. Дідух. – Київ: Фітосоціоцентр, 2000. – 284 с.
5. Крюссман Г. Хвойные породы. Пер. с нем. /Ред. И предисловие канд. биол. наук Н. Б. Гроздовой. – М.: Лесн. пром-сть, 1986. – 256 с.